ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ YAYINLARI
ATATURK UNIVERSITY PUBLICATIONS

Current Perspectives in Social Sciences

Derleme / Review

DOI: 10.5152/JSSI.2022.1033558

Yaşlılıkta Toplumsal Eşitsizlik

Social Inequality in Aging

Oya Eryiğit GÜNLER

Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Karaman, Türkiye

ÖZ

Toplumsal eşitsizlikler geçmişten günümüze kadar tüm toplumlarda bireysel, kültürel, toplumsal, ekonomik faktörlere göre değişim göstererek var olmuştur. Eşitsizlikler gelir düzeyi, meslek, eğitim düzeyi, cinsiyet gibi çeşitli faktörlere göre değişebilmektedir. Yaş da eşitsizliklerin yaşanmasına neden olan faktörlerdendir. Yaşa dayalı eşitsizlikler farklı dönemlerde karşımıza çıkmakla birlikte yaşlılık dönemindeki eşitsizlikler oldukça önem taşımaktadır. Çünkü tüm dünyada ve ülkemizde toplumsal yaşlanma hızla devam etmektedir. Geleneksel toplumlardan modern sanayi toplumlarına geçişle birlikte toplam nüfus içerisinde yaşlıların oranı giderek artmıştır. Özellikle gelişmekte olan ülkelerde toplumsal yaşlanma hızının oldukça yüksek olduğu söylenebilir. Geleneksel ve modern toplum yapıları birbirinden farklıdır. Geleneksel toplumlarda modern toplumlara göre az sayıda yaşlı bulunmaktadır ve bu yaşlılar güçlü bir konuma sahip olabilmişlerdir. Ancak modern sanayi toplum yapısına geçişle birlikte yaşlılar ihmal, istismar, sosyal yalıtım, ayrımcılık gibi pek çok sorunla karşılaşmaya başlamışlardır. Bu çalışmada yaşlılıkta görülen eşitsizlikler tarihsel süreç içerisinde ele alınarak modern toplumlarda yaşanan eşitsizliklere odaklanılmıştır. Söz konusu eşitsizlikler eğitim, ekonomik, sağlık, yönetim-otorite, statü-itibar, kültürel sermaye ve toplumsal cinsiyete dayalı olarak açıklanabilmektedir. Dolayısıyla bu faktörlerle ilişkili olarak ortaya çıkan eşitsizlerin nedenleri ve yol açtığı toplumsal problemlerin ortaya konulması ve çözüm önerilerinde bulunulması önem taşımaktadır.

Anahtar Kelimeler: Toplumsal eşitsizlik, yaşlılık, toplumsal yaşlanma, ayrımcılık, kültürel sermaye

ABSTRACT

Social inequalities can appear in different proportions and forms depending on individual, social, and cultural factors in the historical process. Social inequalities differ according to age. One of the inequalities emerging due to aging is related to the period of aging. Today, social aging is gradually increasing. Although it has become ideal for individuals to live for a long time, a lot of problems may arise with aging. In the transition from a traditional structure to modern social structure, elderly people have begun to be confronted with a lot of problems more frequently, such as discrimination, exclusion, poverty, neglect, abuse, and social isolation. In modern societies, inequalities that arise due to factors such as economic, education, health, management authority, status reputation, cultural capital, and gender in old age can cause many problems. Various factors such as low-income level, poor health conditions, increased dependence, low education level, and gender inequality of old people may bring about an increase in inequalities. Hence, it is extremely important to accept the existence of social aging, to put forward and implement various solutions to problems that can arise due to inequalities.

Keywords: Aging, cultural capital, discrimination, social aging, social inequality

Geliş Tarihi/Received: 07.12.2021
Kabul Tarihi/Accepted: 18.09.2022
Yayın Tarihi/Publication Date: 27.12.2022

Sorumlu Yazar / Corresponding Author:
Oya Eryiğit Günler
E-mail: oya.eryigit85@gmail.com

Cite this article as: Günler, O. E. (2022). Social inequality in aging. *Current Perspectives in Social Sciences*, 26(4), 350-360.

Content of this journal is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

Giriş

Toplumsal tabakalaşma en basit anlamı ile insanların ayrı gruplanmaları arasındaki yapısal eşitsizlikleri ifade etmektedir. Gelir düzeyi, mülkiyet, cinsiyet, yaş, dinsel bağ, askeri rütbe gibi çeşitli unsurlara ait farklılıklar, toplumsal tabakalaşma ve eşitsizliği ortaya çıkarmaktadır (Giddens, 2012, s. 340). Dünya üzerindeki en küçük gruplardan en büyük toplumlara kadar değişik büyüklükteki toplumsal yapılarda konumların, ayrıcalıkların, saygınlıkların, otoritelerin varlığı evrenseldir. Toplumsal tabakalaşma ve eşitsizliklerin dereceleri, biçimleri, oranları ve sonuçları toplumlara ve zamana göre değişim göstermektedir (Kemerlioğlu, 1996, s. 1).

Tabakalaşma ve eşitsizlikler konusundaki çalışmalar gelir düzeyi, eğitim düzeyi, mülkiyet sahipliği, meslek, cinsiyet gibi pek çok faktöre bağlı olarak yapılabilmektedir. Söz konusu faktörlerden biri de

yaşa bağlı olarak ortaya çıkan eşitsizliklerdir. Yaşa bağlı eşitsizlikler yaşamın farklı dönemlerinde karşımıza çıkmaktadır. Söz konusu eşitsizliklerden biri de yaşlılık dönemine ilişkindir. Yaşlılık döneminde yaşanan eşitsizlikler zaman içerisinde bireysel, toplumsal, kültürel faktörlere göre değişim göstermektedir. Yaşlıların nüfus içindeki oranının artması, sanayileşme, kentleşme, aile yapısının değişmesi, yeni iş kollarının ortaya çıkması, modern toplumlarda uzmanlığın artması, bilgide yaşanan değişim gibi pek çok faktör yaşlının toplum içindeki anlamını ve değerini etkilemiştir. Söz konusu değişim özellikle bazı gruptaki yaşlıların eşitsizliklere daha fazla maruz kalmalarını beraberinde getirmiştir.

Modern öncesi toplumlar avcı toplayıcı toplumlar, tarım ve kır toplumları, geleneksel toplumlar-uygarlıklardan oluşmaktadır. Kemerlioğlu (1996, s. 2) tarihsel süreçte ilk olarak birbirinden farklı ayrıcalıkları ve görevleri bulunan cinsiyet ve yaşa dayalı grupların birbirinden ayrıldığını ifade etmektedir. Söz konusu eşitsizlikleri yaşlılıkla bağlantılı olarak ele alan Kalınkara (2016, s. 52) avcı toplayıcı toplumlarda yaşlının konumunda ve yaşlılara yönelik davranışlarda bölgesel farklılıkların bulunduğunu dile getirmiştir. Kültürel yapı, inanç gibi faktörler de yaşlılara olan tavrı etkileyebilmektedir. Bazı toplumlarda yaşlılara büyük bir saygının gösterilmesi yaşlıların güce sahip olmalarını beraberinde getirmiştir. Ancak yiyecek kıtlığı, göç etme sürecindeki güçlükler gibi faktörlere bağlı olarak yaşlıların açlığa ya da ölüme terk edildikleri toplumlar da bulunmaktadır. Bu toplumlarda kıtlık, kuraklık, kabile içi savaş gibi çeşitli nedenlere bağlı olarak kişilerin yaşam süresi oldukça kısadır. Dolayısıyla yaşlı nüfusun oranı da oldukça düşüktür.

Toplumların sürekli göçebe hayattan kurtularak geçici olarak yerleşik hayata geçmeleri, elde edilen ürünlerle beslenme olanaklarının artışı gibi etkenler grup içerisinde bazı kişilerin yaşlı konumuna ulaşmalarına olanak sağlamıştır. Tarım toplumlarında yaşlıların toplumlara özgü şarkıları, törenleri, mitleri bilmeleri, çevrelerindeki nesneleri ve bu nesnelerden nasıl yararlanacaklarını bilmeleri, büyücülükte bu nesneleri kullanabilmeleri, dinsel yaşamı yönetmeleri, törenlerde kullanılan kutsal eşyalara sahip olmaları, yenilebilen besinlerle yenilmeyenleri ayırt edebilmeleri, suyun bulunduğu yerleri bilmeleri, zehirli besinleri zehirsiz hale getirme aşamalarını bilmeleri ve bu bilgileri başkalarına aktarabilmeleri toplum içerisinde önemli bir güce sahip olmalarını beraberinde getirmiştir. Yaşlıların bu tür özelliklere sahip olmaları, özellikle gençlerin zaman zaman yaşlılardan korkmalarına ve onlara saygı göstermelerine neden olmuştur. Gücü elinde bulunduran yaşlılar ise zamanla yönetimde tek otorite haline gelmişlerdir (Kalınkara, 2016, s. 51, 55). Dolayısıyla modern öncesi toplumlarda yaşlıların konumunun güçlü olduğu ifade edilebilir. Ancak yaşlılar arasında da her dönem çeşitli eşitsizliklerin var olduğu unutulmamalıdır. Bir başka deyişle kültürel, toplumsal ya da bireysel farklılıklar yaşlılık dönemindeki eşitsizlikleri etkileyebilmektedir. Örneğin Tufan'a göre (2016, s. 100) Batı toplumlarında 16 ve 17. yüzyılda yazılmış olan eserlerde yaşlılar toplum tarafından istenilmeyen, faydasız, ürpertici özelliklere sahip kişiler olarak nitelendirilmişlerdir. Bu nedenle yaşlılar zaman zaman görmezden gelinmesi gereken ve saygıyı hak etmeyen bireyler olarak kabul edilmişlerdir. Özellikle zihinsel işlevleri yeterli olmayan, fiziksel olarak güçsüz olan yaşlıların topluma yük oluşturdukları inancı hâkim olmuştur.

Tarihsel süreç içerisinde tıpta yaşanan gelişmeler, ilaç sanayisinin gelişmesi, yaşam olanaklarının artışı, ekonomik gelirin yükselmesi, barınma olanaklarının iyileşmesi gibi pek çok faktör toplumlarda yaşlıların oranını artırmıştır. Günümüzde gelişmiş ülkelerde bireylerin yaşam süresi, gelişmekte olan ya da gelişmemiş ülkelere göre yüksek düzeydedir. Ancak gelişmekte olan ülkelerde toplumsal yaşlanma sürecinin gelişmiş ülkelere oranla çok daha hızlı gerçekleştiği söylenebilir. Ülkemizde yaşlı nüfus olarak kabul edilen 65 yaş ve üzerinde yaşa sahip nüfusun oranı 2016 yılında %8,3 iken, 2021 yılında %9,7'dir. Nüfus projeksiyonlarına göre bu oranın 2025 yılında %11, 2030 yılında %12,9, 2040 yılında %16,3, 2080 yılında %25,6'e ulaşacağı öngörülmektedir (TÜİK, 2022). Bir başka deyişle 2080 yılına gelindiğinde yaklaşık her dört kişiden birinin 65 yaş ve üzerinde olacağı tahmin edilmektedir. Günümüzün idealleriden birinin uzun süre yaşamak olduğu göz önünde tutulursa bu oldukça iyi bir sonuçtur. Ancak yaşlılara verilen önem ve değer aynı ölçüde artmıyorsa bazı sorunların ortaya çıkması muhtemeldir. Günümüzde yaşlılar sosyal yalıtım, dışlanma, istismar, ihmal, ayrımcılık gibi pek çok sorunla karşılaşabilmektedirler. Bu sorunlardan biri de şüphesiz yaşlılık döneminde ortaya çıkan toplumsal eşitsizliklerdir.

Bu çalışmada yaşlılık dönemine ilişkin eşitsizliklerin nedenleri ve sonuçları ortaya konulmaya çalışılmıştır. Bu bağlamda yaşlılık dönemindeki eşitsizlikler eğitim, ekonomi, sağlık, yönetim- otorite, statü- itibar, kültürel sermaye ve toplumsal cinsiyet faktörleri ile ilişkilend irilmiştir. Çalışmada Türkiye'deki eşitsizliklerle ilgili olarak TÜİK'in istatistiki verileri başta olmak üzere konu ile ilgili yapılan çalışmaların istatistiki verilerine de yer verilerek bazı karşılaştırmalar yapılmıştır. Ortaya konulan eşitsizliklere yönelik çeşitli çözüm önerilerinde bulunulmuştur.

Yaşlılık Dönemine İlişkin Toplumsal Eşitsizlikler

Yaşlılık dönemine ilişkin toplumsal eşitsizlikleri açıklarken, geleneksel ve modern toplum yapısındaki farklılıklar göz önünde tutulmalıdır. Çünkü söz konusu toplumsal yapılarda yaşlıların oranı, anlamları, önemleri, değerleri birbirinden farklı olabilmektedir. Geleneksel toplumlarda yaşam biçimini koruyucu, denetleyici, destekleyici, dayanışmacı, yönlendirici etkilere sahip olan geniş aile yapısı yaygındır. Modernleşme süreci ile toplumsal dayanışma giderek azalmış, duygusal dayanışma işlevinin öncelendiği çekirdek aile yapısı ön plana çıkmıştır (Kalaycı & Özkul, 2017, s. 95). Geleneksel toplumlarda yaşlı nüfusun az olması, aile, akrabalık, komşuluk gibi yakın ilişkilerin etkinliğini sürdürmesi, yaşlılığın sosyal bir sorun olarak görülmesini engellemiştir (Ceylan, 2018, s. 508). Ancak modern toplumlarda yaşlı oranının artması, akrabalık ilişkilerinin azalması, hızlı kentleşme, yaşlıların sağlık, sosyal hizmet, bakım hizmetleri almaları gibi unsurlar yaşlılığın bir sorun olarak algılanmasına davetiye çıkarmıştır.

Kuşkusuz yaşlılar tarihin farklı dönemlerinde eşitsizliklerden kaynaklanan çeşitli problemlerle karşı karşıya gelmişlerdir. Bu eşitsizlikler onların sahip oldukları bilgi, eğitim, gelir düzeyi, kültürel sermaye, cinsiyet, mülkiyet sahipliği gibi çeşitli etkenlere göre değişebilmektedir. Yaşlıların maruz kaldıkları eşitsizlikler coğrafi, toplumsal, kültürel, dini, inanca bağlı faktörlere göre de farklılık gösterebilmektedir. Toplumlarda yaşlıların hasta, zihinsel olarak yetersiz, bağımlı, yeteneksiz, değersiz olarak görülmeleri eşitsizliklere daha çok maruz kalmalarına yol açabilmektedir.

Eğitimde Eşitsizlikler

Eğitim geçmişten günümüze varlığını koruyan temel kurumlardandır. Tarihsel süreç içerisinde avcı toplayıcı toplumlar, tarım toplumları, sanayi ve son olarak bilgi toplumlarında eğitim kurumunda önemli değişimler yaşanmıştır. Tarım toplumlarında eğitim daha çok informal yolla gerçekleştirilirken, sanayi toplumuna geçişle birlikte formal eğitim ön plana çıkmış, bireyler okullara giderek diploma almaya başlamışlardır (Kılavuz, 2002, s. 61). Bu dönemde herkes için eğitim anlayışı söz konusu olduğundan eğitim giderek yaygın hale gelmiştir (Gültekin, 2020, s. 665). Modern sanayi toplumlarında belirli yaşlardaki kişilere zorunlu eğitim verilmeye başlanmıştır (Arklan ve Taşdemir, 2008, s. 69). Ancak yaş, cinsiyet, gelir, yaşanılan yerleşim merkezi, sağlık düzeyi gibi pek çok etken eğitime erişimde çeşitli eşitsizliklerin yaşanmasına neden olmuştur.

Yaşlılık dönemindeki eğitim eşitsizliklerini dile getiren çalışmalardan bazıları yaşanan sorunları biyolojik, psikolojik ve sağlıkla ilgili etkenlere dayalı olarak açıklamaktadır. Komşu'ya göre (2014) yaşlılık döneminde görme, işitme gibi duyularda ortaya çıkan bozulmalar, reflekslerde azalmalar, yeni bilgiler edinmede yaşanan güçlükler, uzun süreli bellekte meydana gelen gerilemeler gibi çeşitli faktörler yaşlıların hiçbir şey öğrenemeyecekleri ya da eğitim faaliyetlerine katılamayacakları yönünde çeşitli düşüncelerin gelişmesine yol açabilmektedir. Ancak bilindiği üzere tek biçimli bir yaşlılık profili yoktur. Dolayısıyla tüm yaşlılar duyu organları ile ilgili işlevsel problemler ya da sağlık problemleri yaşamamaktadırlar. Bu nedenle yaşlılarda eğitim ile ilgili eşitsizliklerle mücadele etmek için yaşlıların tek tipleştirilmemesi gerekmektedir. Ayrıca yaşlıların duyu organlarının işlevlerini ya da hafızalarını güçlendirmeye yönelik uygulamalar, hastalıkların tedavi edilmesi söz konusu engellerin aşılmasında etkili olabilir.

Yaşlıların eğitim eşitsizliklerine maruz kalmalarının temel sebeplerinden biri de eğitime erişim problemlerine ilişkindir. Guzman ve arkadaşlarına göre (2012, s. 26) günümüzde yaşlı insanlar okuma yazma becerisinden genel olarak yoksundurlar. Dünya üzerindeki pek çok ülkede yaşlıların gençlere oranla eğitim düzeyi oldukça düşüktür. TÜİK'in (2022) verilerine göre 2016 yılında okuma yazma bilmeyen yaşlı nüfus oranı %20,8 iken, 2020 yılında %15,6'ya düşmüştür. Yaşlıların eğitim düzeylerinin düşük olması ekonomik sorunlar yaşamalarına, sağlık problemleri yaşamalarına, gündelik hayatlarında çeşitli problemlerle karşılaşmalarına, bağımlılık düzeyinin artmasına neden olabilir. Yaşlılara yönelik eğitim programlarının düzenlenmesi, söz konusu problemleri azaltabilir. Ayrıca günümüzde eğitim öğretimin zorunlu hale gelmesi ve yaygınlaşması gelecekte yaşlıların daha eğitimli olacağına işaret etmektedir. Yarının yaşlılarının eğitimsiz olmaması için bugün tüm çocukların, gençlerin eğitim sürecine dâhil edilmesi gerekmektedir.

Günümüz toplumları çok hızlı bir şekilde değişmektedir. Bu değişim eğitimde de karşımıza çıkmaktadır. Özellikle sanayi toplumlarından bilgi toplumlarına geçişle birlikte eğitimde köklü değişimler yaşanmaktadır (Kılavuz, 2002, s. 61). Bilgi toplumunda yaşayarak öğrenme, öğrenmeyi öğrenme, kendi kendini eğitme sorumluluğu, okul duvarlarını aşan her zaman ve her yerde eğitim, yaşam boyu eğitim gibi eğitimin farklı boyutları ortaya çıkmıştır (Arklan ve Taşdemir, 2008, s. 69). Bu gelişme yaşlıların eğitim düzeylerinden kaynaklı eşitsizliklerle mücadele etmek için önemli bir fırsat olarak görülebilir. Ancak yaşlıların eğitim düzeylerinin düşük olması, eğitime erişmede yaşanan güçlükler, eğitimin kimi zaman ekonomik güce bağlı olması, yaşlılara ilişkin önyargılar ve yaşlıların yeni şeyler öğrenemeyeceklerine ilişkin inançları gibi faktörler söz konusu fırsattan yeterince yararlanmalarına engel olabilmektedir.

Günümüzde eğitimin temel biçimlerinden biri de mesleki eğitimdir. Giddens'a göre (2012, s. 742) mesleki eğitim ve gerekli nitelikleri kazanma, sadece yaşamın erken dönemlerinde edinilen bir şey olmaktan çıkarak, yaşam boyu devam eden bir süreç haline gelmiştir. Dolayısıyla bireyler yaşları ilerlemesine rağmen yeni meslekler edinebilirler. Ancak Özen ve Özbek'e göre (2017, s. 567) günümüz meslekleri̇nde teknolojinin yoğun olarak kullanılması yaşlılar açısından dezavantaja dönüşebilmektedir. Yaşlı bireylerin yeniliklere uyum sağlayamayacağına ilişkin önyargılar ve yaşlıların kendilerine yeterince güven duymamaları mesleki eğitime ve iş yaşamına dahil olmalarını engelleyebilir.

Şentürk (2018, ss. 198–200) son zamanlarda orta yaştaki kişilerin üniversiteye geri dönme oranlarının arttığını ifade etmektedir. Ayrıca belirli bir eğitim düzeyine ve gelire sahip olan yaşlılar geleneksel yaşlı rollerinden sıyrılarak kendi tercihlerine göre bir yaşamı tercih edebilmektedirler. Yaşlı bireylerin eğitim düzeyleri iş fırsatlarını kullanma potansiyellerini, ekonomik ve sosyal haklarını kullanma düzeylerini belirleyebilmektedir (Jabbari, 2020, s. 22). İleri yaşlılık döneminde eğitim kişilerarası ilişkileri artırabilmekte, boş zamanları doldurmaya yardım edebilmekte, yeni yetenekler geliştirmeye fırsat sağlayabilmekte, kültürel sermayeyi artırabilmektedir (Kılavuz, 2002).

Yaşlılık döneminde eğitim eşitsizlikleri ile ilgili genel olarak söylemek gerekirse modern öncesi toplumlarda yaşlıların deneyimli, bilgili olarak görülmeleri toplum içerisinde iyi bir konuma sahip olmalarını beraberinde getirmiştir. Ancak modernleşme süreci ile yaşlıların sahip oldukları bilgiler gereksiz, yetersiz olarak görülmeye başlanmıştır. Modern toplumlarda genel olarak eğitim seviyesinde artış görülse de yaşlıların eğitim düzeyinin gençlere göre düşük olduğu ifade edilebilir. Söz konusu eşitsizlik yaşlıların iş yaşamı, meslek edinme, sosyal ilişkiler, sağlık gibi pek çok alanda ayrımcılığa maruz kalmalarına neden olabilmektedir. Bu nedenle yaşlıların gündelik hayata ayak uydurabilmeleri için gerekli eğitim olanaklarının sunulması ve yaşlıların bu eğitimleri almaları konusunda teşvik edilmeleri gerekmektedir.

Ekonomik Eşitsizlikler

Geçmişten günümüze kadar mala, mülke, gelire sahip olma bağlamında yaşanan eşitsizlikler bireysel, toplumsal ve kültürel faktörlere dayalı olarak zaman içerisinde değişim göstermiştir. Cinsiyet, eğitim düzeyi, meslek gibi etkenlerin yanı sıra yaş faktörüne göre de ekonomik eşitsizliklerin boyutu değişebilmektedir. Bu bağlamda yaşlılar kimi zaman avantajlı, kimi zaman dezavantajlı olmuşlardır. Geleneksel ataerkil toplum yapısında yaşlı erkeğin ailenin reisi olması, mala, mülke sahip olması özellikle kadınlardan ve gençlerden daha üstün konumda olmalarını beraberinde getirmiştir. Ancak modern sanayi toplumlarına geçişle birlikte aile yapısında, yaşanılan yerleşim biriminde, çalışma ve eğitim hayatında yaşanan değişimler yaşlıların konumunu değişime uğratmıştır.

Yaşlılıkta ekonomik eşitsizliklerle ilgili yapılan çalışmalarda emeklilik, yoksulluk, işe alımda ve iş yerinde yaşa bağlı ayrımcılık, kayıt dışı çalışma, küreselleşen dünyada yaşlıların istihdamı ve ortaya çıkan yeni fırsatlar, yaşlıların içerisindeki dezavantajlı gruplar başta olmak üzere çeşitli konular ele alınmıştır. Şüphesiz dünya üzerindeki yaşlılar farklı toplumlarda, ülkelerde, kentsel ve kırsal bölgelerde farklı etkenlere bağlı olarak ekonomik eşitsizliklerle karşılaşabilmektedirler. Bu nedenle ekonomik eşitsizliklere neden olan faktörlerin belirlenmesi, çözüm önerilerinde bulunulması ve uygulanması oldukça önemlidir.

Günümüz toplumlarında insanların temel ihtiyaçlarını karşılamasında gelir faktörü önem taşımaktadır. Gelir eşitsizlikleri, temiz içme suyu gibi ücretsiz erişimin olmadığı temel ihtiyaç alanında ciddi eşitsizliklere yol açabilmektedir (Candaş ve Yılmaz, 2012, s. 26). Giddens'a göre sınıf, ırk, toplumsal cinsiyet, yaş gibi etkenlere bağlı olarak ortaya çıkan eşitsizlikler, kişiler çalışma hayatının dışına çıktığında artma eğilimindedir. Bu nedenle kadınlar, kol işçileri ve azınlıklar yaşlılık döneminde daha yoksul olabilmektedirler (Giddens, 2012, s. 229). Yaşanan eşitsizlikler, insanları yaşamlarının sonuna kadar etkileyebilmektedir.

Yaşlıların çalışma hayatının dışında olmasının çeşitli nedenleri bulunmaktadır. Bu nedenlerden bazıları işe alımlarda ayrımcılık, yaşlılara göre iş bulunmayışı, yeni işlere uyum sağlayamama, eğitimsizlik, bir mesleğe sahip olmama, sağlık sorunları, emekliliktir. Yaşlıların çalışma hayatının içinde yer almalarının önündeki engellerden biri de ekonomik sorunlardır. Bir toplumda işsizlik oranı yüksek ise bu durum yaşlılık dönemindeki işsizlik oranını da artırabilir. Aynı zamanda toplumlarda yaşlılara verilen değer, önem de yaşlılık döneminde gelir eşitsizliğine neden olabilmektedir.

Yaşlılık dönemindeki ekonomik eşitsizliklerle ilgili çalışmalarda odaklanılan konulardan biri emeklilik dönemine ilişkindir. 19. yüzyılın sonlarına kadar kişiler sağlıklarının el verdiği yaşa kadar çalışma hayatının içinde bulunmuşlardır. Ancak yüzyılın sonunda ekonomi ve siyasette yaşanan değişim, kamu emekliliğini gündeme getirmiştir (Şentürk, 2018, s. 231). Hem iş yaşamından ayrılma hem de yaşlılığa geçiş aşaması olarak kabul edilen emeklilik dönemi 55 ile 70 yaşları arasında başlamaktadır. Kişilerin cinsiyetine göre de emeklilik yaşı farklılaşabilmektedir (Canatan, 2016, s. 329). Dünya üzerinde birçok ülkede emeklilik sistemi bulunmaktadır. Ancak düşük ve orta gelirli ülkelerde 65 yaş üzerindeki bireylerin sadece dörtte biri emekli maaşı alabilmektedir (Jabbari, 2020, s. 21). Yaşlanan nüfusa sahip olan ülkelerde ise artan maliyetlerden dolayı ekonomik krizlere yatkın olunacağı ve işgücünün yaşlanması ile çalışan nüfusun azalacağı öngörüldüğü için emeklilik sigortası ve sağlık yardımı planları yeniden düzenlenmeye başlanmış, özelleştirme yoluna gidilmiş, desteklerden yararlanma koşulları zorlaştırılmıştır (Demirbilek & ÖktemÖzgür, 2017, s. 25). Yapılan bu düzenlemelerle birlikte yaşlılık dönemindeki eşitsizliklerin artması muhtemeldir.

Yaşlılık döneminde emekli olmak ekonomik olarak büyük bir avantaj sağlayabilmektedir. Ancak iş yaşamından, emeklilik dönemine geçişle birlikte gelir düzeyinde ani bir düşüş yaşanmaktadır. Böyle bir durumda da yaşlılar ekonomik zorluklarla karşılaşabilmektedirler. Ayrıca yaşlılık döneminde sağlık sorunlarının artış göstermesi, artan ilaç ya da gıda harcamaları gibi faktörler yaşanan ekonomik sorunlara yenilerini ekleyebilmektedir.

Yaşlanma ile birlikte bireyler işe alınma ya da işe devam etme konusunda çeşitli sorunlarla karşılaşabilmektedirler. Buradaki yaş ayrımcılığı 60 ya da 65 yaşlarından çok daha erken başlayabilmektedir. İşgücüne katılım ile ilgili çalışmalarda genel olarak 50-55 yaş ve üzerinde çalışanlar yaşlı çalışan olarak nitelendirilmektedir (Özen ve Özbek, 2017, s. 552). Canatan (2016, s. 329) 55–59 yaş aralığındaki kişilerin çalışma oranlarının giderek düştüğünü, 70 yaş ve üzerinde çalışan yaşlılara nadiren rastlandığını ifade etmektedir. TÜİK'in verilerine göre (2022) ülkemizde 2020 yılında yaşlı nüfusun iş yaşamına katılma oranı %10'dur. Çalışan yaşlı nüfusun %64,2'si tarım, %27,7'si hizmet, %6,1'i sanayi, %2'si ise inşaat sektöründe istihdam edilmektedir.

Yaşlılık döneminde kişiler çeşitli nedenlere bağlı olarak çalışma hayatlarını sürdürebilmektedirler. Özellikle yüksek statülü mesleklere sahip olanların iş doyumu düzeyinin yüksek olması, emeklilik döneminden sonra da çalışma hayatlarına devam etmelerine neden olabilmektedir. Düşük statülü işlerde çalışanlar ise daha çok ekonomik nedenlerden dolayı çalışmak zorunda kalabilmektedirler (Demirbilek, 2007, s. 137). Ancak yaşlanma ile birlikte çalışma hayatında ayrımcılıklar ortaya çıkabilmektedir. Müftüler'e göre (2018, s. 186) iş dünyasındaki ayrımcılık zorunlu emeklilik, mesleki eğitim ve işe alınmada problemler, işten çıkarılma ve yaş sınırı uygulanması gibi şekillerde gerçekleşebilmektedir. Buz (2015b, s. 274) yaşlıların elde ettikleri deneyim ve birikimlere dayalı işleri bulmakta zorluk yaşayabildiklerini ifade etmektedir. Ona göre de pek çok sektörde işe başlamada yaş sınırının bulunması yaşlı istihdamını azaltmaktadır. Özen ve Özbek'e göre (2017, s. 559) ise özellikle 50 yaş ve üzerinde olan kişiler işlerini kaybettiklerinde ya da emekli olduktan sonra tekrar işe başlamak istediklerinde daha düşük statüde, daha düşük ücretlerle karşılaşabilmektedirler. Böyle bir durumda ise ekonomik eşitsizlik artabilmektedir.

Küreselleşme süreci ile birlikte iş dünyası içerisinde rekabet artmaya başlamıştır. Şentürk'e göre (2018, s. 107, 190) özellikle üretim sürecinde yeni teknolojileri takip eden firmalar donanımlı çalışanları tercih edebilmektedirler. Bu nedenle yaşlıların gençlere göre dezavantajlı oldukları söylenebilir. Çünkü yaşlanma ile ortaya çıkan fiziksel, zihinsel ve bilişsel durağanlaşma, yeniliklere uyum sağlama güçlükleri, yaşlıların sistem dışına itilmesine neden olabilmektedir. Ancak yaşlılığın sadece kronolojik olarak ele alınması, yaşlılar arasındaki bireysel farklılıkların görmezden gelinmesine yol açabildiği için aynı yaşta olan bireylerin sağlık düzeylerinin, iş yapma kapasitelerinin, birikimlerinin, deneyimlerinin farklı düzeylerde olabileceği göz önünde bulundurulmalıdır. Örneğin sağlık sorunları nedenleri ile çalışma yaşamanın içerisinde var olmayan yaşlılar karşımıza çıkabilmektedir, ancak sadece yaşından dolayı tüm yaşlılar sağlıksız olabilecekleri düşünülerek iş yaşamından uzaklaştırılmamalıdır. Ayrıca Özen ve Özbek'e göre (2017, s. 566) yaşlıları motive etmek ve üretkenliklerinin devamını sağlamak için esnek çalışma programları uygulanabilir. Böylelikle yaşlı çalışanların stresi ve yorgunlukları azalabilir; işe devamları, iş doyumu ve verimlilikleri artırılabilir.

Yaşlılık döneminde ortaya çıkan ekonomik eşitsizliklerin bir bölümü kayıt dışı çalışmaya bağlanmaktadır. Sosyal güvenlik sistemleri sosyal risklere karşı gelir güvencesi sunma amacını taşımaktadır. Çalışan kişilerden kesilen primlerle, yaşlıların emeklilik maaşları finanse

edilmektedir. Böylelikle nesiller arasındaki dayanışma kurumsallaştırılmaktadır (Candaş ve Yılmaz, 2012, s. 95). Gençlik ya da yaşlılık döneminde kayıt dışı çalışma ise ekonomik eşitsizlikleri artırabilmektedir. Karadeniz ve Özmete (2013, s. 92, 94) kayıt dışı çalışmanın, çalışmaların gün ya da ücret olarak eksik bildirilmesi ile de ortaya çıktığını dile getirmektedir. Çalışanların ücretlerinin az prim ve vergi ödemek için eksik bildirilmesi, bireylerin yaşlılık aylığının miktarını düşürebilmektedir. Demirbilek'e göre (2007, s. 142) ise yeterince geliri olmayan yaşlılar emeklilik döneminde enformel sektörlerde sigortasız bir şekilde çalışabilmekte ve gençlerin çalışacağı pozisyonları doldu rabilmektedirler. Sigortasız çalışan yaşlılar haklarından yeterince faydalanamamaktadırlar. Ayrıca gençlerin çalışabileceği pozisyonları doldurmaları, gençler ile çatışma yaşamalarına neden olabilir.

Yaşlıların karşılaştığı ekonomik eşitsizliklerle ilgili odaklanılan konulardan biri de yoksulluktur. Ekonomik eşitsizliğin sonuçlarından olan yoksulluk yaşlı bireylerin yaşadığı en büyük sorunlardandır. Karadeniz ve Özmete'ye göre (2013, s. 78) yoksulluğun nedeni olarak bireylerin gösterdikleri sorumsuzluk, kişisel özellikler, yapısal etmenler, sosyoekonomik sistemler gibi birtakım faktörler gösterilse de yoksulluğun en büyük nedenlerinden biri sosyal güvenlik sistemindeki eksikliklere dayanmaktadır. Kayıt dışı çalışmanın yaygın olması, sosyal sigorta uygulamasının çalışanların bir bölümünü sistem dışı bırakması, emekli ve yaşlı aylıklarının düşük olması gibi faktörler yaşlı yoksulluğuna davetiye çıkarmaktadır.

Genel olarak yaşlılar gelir eşitsizliğinden yoğun bir şekilde etkilenmektedir, ancak bazı yaşlı grupların söz konusu eşitsizliklerden daha fazla etkilendiği söylenebilir. Giddens (2012, s. 231) etnik azınlıklara mensup yaşlı insanların gelir eşitsizliğine daha fazla maruz kaldıklarını ifade etmektedir. Ona göre bu gruptakiler aynı zamanda araba sahipliği, ev sahipliği gibi konularda da dezavantajlıdırlar. Ayrıca Candaş ve Yılmaz'a göre (2012, s. 52) yaşlıların aileleri ile yaşadıklarının varsayılması, yaşlı ve yalnız yaşayan kişilerin yoksulluk problemlerinin gör-mezden gelinmesine neden olabilmektedir. Etnik azınlıklara mensup ve yalnız yaşayan yaşlıların yanı sıra kronik hastalıklara sahip olan yaşlılar, engelli yaşlılar, çok ileri yaşta olanlar, okur yazar olmayanların da dezavantajlı olduklarını söylemek mümkündür.

Yaşlılık dönemindeki ekonomik eşitsizliklere odaklanılan çalışmalarda daha çok gelir düzeyinin düştüğü ve yoksulluğun arttığı vurgulansa da toplumlarda yüksek gelire sahip olan yaşlılar da bulunmaktadır. Yaşlıların eğitim düzeyi, mesleği, sağlık düzeyi gibi faktörler onların gelir miktarını etkileyebilmektedir. Şentürk'e göre (2018, s. 198–200) geçmişte yaşamları kısıtlanan yaşlılar günümüzde daha aktif ve özgür bir şekilde yaşamlarını sürdürebilmektedirler. Kimi zaman orta yaşlarda üniversite eğitimine devam eden yaşlılar üre-tim ve tüketim süreçlerine dâhil olabilmektedirler. Bu nedenle belirli bir sermayeyi elinde tutan yaşlı kişilerin tüketimlerini artırmak için piyasalar oluşturulmaktadır. "Gümüş Ekonomi" olarak nitelendirilen bu grup için gezi programları düzenlenebilmekte, özel rezi-dans konseptli bakım evleri, çeşitli tatil köyleri, oteller, dinlenme kampları inşa edilebilmektedir. Demirbilek ve Öktem-Özgür'e göre (2017, s. 25) ise gümüş ekonomide yaşlanan nüfusun toplumsal ve ekonomik faaliyetlerde bulunabilmeleri için yenilikçi politikaların oluşturulması, ürünlerin ve hizmetlerin geliştirilmesi, daha fazla istihdamın ve büyümenin sağlanması gerekmektedir. Çünkü böyle bir sistemde yaşlıların toplum içerisinde insan onuruna yakışır bir şekilde hayatlarını sürdürmeleri mümkün hale gelecektir.

Toplumlarda yaşlıların ekonomik güce sahip olmaları aileleri için de fayda sağlamaktadır. Giddens (2012, s. 234, 236) söz konusu yaşlı bireylerin zaman zaman çocukları için kredi çekebildiklerini, eğitim masraflarını karşılayabildiklerini, ev almalarına yardım edebildiklerini ifade etmektedir. Ayrıca yaşlı kişilerin bakıma muhtaç olan eşlerine karşılıksız şekilde bakmaları, devletin sağlık ve kişisel bakım har-cama miktarını azaltabilmekte; torunlarının bakımını üstlenmeleri ise kızlarının ya da gelinlerinin iş gücü piyasasına dâhil olmalarını sağlayabilmektedir. Dolayısıyla özellikle modern toplumlarda daha çok tüketici olarak görülen yaşlılar bir yandan devlet diğer yandan aile ve yakın çevrelerine maddi ve manevi katkılar sunabilmektedirler.

Özetle söylemek gerekirse geleneksel toplumlarda, özellikle ataerkil aile yapısı içerisinde yaşlılar ekonomik olarak oldukça güçlü bir pozi-syona sahip olmuşlardır. Ancak sanayi toplumlarında kas gücüne duyulan ihtiyaç, gençleri daha önemli hale getirmiştir. Hızla değişen dünyada çağa uygun bilgi ve teknoloji temelli yeni mesleklerin ortaya çıkması daha çok gençlerin yararına olabilmektedir. Günümüz toplumlarında yaşlıların yeteneksiz, bilgisiz, yetersiz, sağlıksız olarak kabul edilmeleri onların iş bulmalarını zorlaştırmakta, yeni mesle-kler edinmelerini engellemektedir. Yaşlılık döneminde yaşanan sağlık problemleri, duyu organlarının işlevlerini kaybetmesi gibi faktörler de onların iş yaşamına dâhil olmalarını engelleyebilmektedir. Kronolojik yaşa bağlı olarak kişilerin işe alınması ya da işten çıkarılmaları toplumsal eşitsizliklere davetiye çıkarabilmektedir. Yaşlılık kronolojik olduğu kadar biyolojik, psikolojik ve toplumsaldır. Bu nedenle sadece kronolojik yaş dikkate alınarak yaşlıların iş yaşamından dışlanmaları, yaşlıların yoksulluk başta olmak üzere çeşitli sorunlar yaşamalarına yol açabilmektedir. Ayrıca geçmiş dönemlerde kayıt dışı çalışan kişiler, düşük primle çalışanlar, yaşlılık döneminde yoksullaşabilmektedi rler. Emeklilik döneminde gelir düzeyinin düşmesi de yaşlıların yoksullaşmasını beraberinde getirebilmektedir. Yoksulluk etnik azınlık gruba dâhil yaşlılar, yaşlı kadınlar gibi faktörler de göz önünde bulundurulduğunda kaçınılmaz olabilmektedir.

Sağlıkta Eşitsizlikler

Sağlıkta eşitsizlikler cinsiyet, gelir, eğitim düzeyi, meslek, etnik köken, kentsel ya da kırsal bölgelerde yaşam gibi çeşitli etkenlere bağlı olarak açıklanabilir. Söz konusu etkenlerden biri de yaşa bağlı eşitsizliklerdir. Sağlıkta eşitsizlikler her yaşta görülebilmektedir. Ancak yaşlılık döneminde yaşanan eşitsizlikler büyük önem taşımaktadır. Yaşlılık dönemindeki sağlık eşitsizlikleri, toplumsal eşitsizliklere neden olan faktörlere göre açıklanabilir. Gün (2019, s. 132) yaşlıların geçmişten getirdikleri sosyoekonomik eşitsizliklerin, yaşlılık döne-minde ortaya çıkan fonksiyonel kayıpların, meslek kayıplarının, sağlık açısından dezavantajlı olmalarına davetiye çıkardığını ifade etme-ktedir. Ona göre yaşlılık döneminde ortaya çıkan eşitsizlikler ileri yaşa sahip olma, kadın olma, eğitim düzeyinin düşük olması, yoksulluk, kronik hastalığa sahip olma gibi etkenlere bağlı olarak artış göstermektedir.

Yaşlılık döneminde kronik hastalıklara daha fazla oranda rastlanmaktadır. Tedavi için sağlık hizmetlerinden yeterince yararlanılması, öner-ilen ilaçların kullanılması, diyet gibi uygulamaların yapılması gerekebilmektedir. Tüm bu uygulamalar için ise sosyal güvenceye, bilgiye ve gelire sahip olmak önem taşımaktadır. Yaşlıların sağlık ve hastalık konusunda az bilgiye sahip olmaları, yoksul olmaları onların yeterince sağlık hizmeti almalarını engelleyebilmektedir. Günümüzde okuryazar olmayan yaşlılar bulunmaktadır ve bu yaşlılar sağlık hizmetlerine

erişim, hekim ile iletişim kurma, tedaviyi etkin bir şekilde sürdürme ile ilgili çeşitli sorunlar yaşayabilmektedirler. Aynı zamanda yaşlıların daha az düzeyde sosyal güvenceye sahip olmaları, sağlık hizmetlerine erişimlerini engelleyebilmektedir.

Dünya üzerinde birçok ülkede yaşam beklentisi 60 yaşın üzerine çıkmasına rağmen, bazı ülkelerde yaşlıların sağlık maliyetlerini karşılama konusunda çeşitli sınırlamalar getirilmesi (Jabbari, 2020, s. 21) sağlık eşitsizliklerini beraberinde getirmektedir. Böyle bir durumda ekonomik güce yeterince sahip olmayan yaşlıların, sağlık giderleri için fazladan harcama yapmaları gerekmektedir. Ayrıca yoksul bireyler kronik hastalıklara daha fazla yakalanırlarken, kronik hastalığa sahip bireylerde daha fazla yoksullaşabilmektedirler.

Özdemir ve Bilgili'ye göre (2014, s. 129) yaşlıların sağlık hizmetlerinden yeterince yararlanmalarına engel olan faktörlerden biri ayrımcılıktır. Sağlık personelinin yaşlılara yönelik önyargıları, yaşlılık algıları, değerleri, inançları yaşlılara karşı ayrımcı bir tutum takınmalarına neden olabilmektedir. Sağlık personeli zaman zaman yaşlılarda görülen hastalıkları yaşlılık durumuna bağlayabilmekte, yaşlı hastalarla uğraşmanın vakit kaybına neden olduğunu düşünerek genç hastaları tedavi etmeyi, ya da onlara daha çok zaman ayırmayı tercih edebilmektedirler. Bu durum yaşlı kişilerin tedavi süreçlerini olumsuz yönde etkileyebilmektedir. Naldan ve arkadaşları (2018) yoğun bakım ünitelerinde çalışan sağlık personelinin yaşlılığa ilişkin ayrımcı tutumlarını değerlendirmeye yönelik bir çalışma yapmışlardır. Bu çalışmada son yıllarda sağlık bakım hizmetlerinin sunulduğu alanlarda yaşlılara yönelik ayrımcılık yapıldığına dair görüşün tersine, yoğun bakım ünitesinde çalışan doktor ve hemşirelerin yaşlılara yönelik olumlu tutumlarının olduğu ifade edilmiştir. Çalışmada yaşamının hiçbir döneminde bir yaşlı ile aynı evde yaşamayan sağlık çalışanları, yaşlılara yönelik daha fazla oranda olumsuz tutum sergilemektedir. Ayrıca çalışmaya katılanların dörtte biri yaşlı hastalara yapılan tedavi ya da işlemlerle ilgili bilgi verirken onlarla daha az vakit geçirdiklerini ifade etmişlerdir. Söz konusu ayrımcılığın ortadan kaldırılması için sağlık personeline yönelik çeşitli eğitimlerin verilmesi önerilebilir.

Guzman ve arkadaşları (2012, s. 37) sağlıklı olmak ve esenlik içerisinde yaşlılığa ulaşmak için sağlıklı yaşam tarzının benimsenmesi gerektiğini dile getirmektedir. Ona göre iyi bir sağlık bireysel olarak hayati olduğu gibi, nüfusun genel sağlık düzeyi ekonomik büyüme ve toplumların gelişmesi için son derece önemlidir. Bu nedenle toplumdaki tüm bireylerin sağlık hizmetlerine erişmelerinin önündeki engeller tespit edilerek, söz konusu engellere yönelik tedbirler alınmalıdır.

Yaşlılar genel olarak sağlık eşitsizliklerine maruz kalabilmektedirler. Ancak yaşlılar içinde bazı dezavantajlı gruplar bulunmaktadır. Örneğin kadınların erkeklere göre daha uzun süre yaşamaları, daha çok sağlık problemi yaşamalarına neden olabilmektedir. Kadın olmanın yanı sıra etnik azınlık grupta bulunmak, ileri yaşta olmak, sosyal yalıtıma maruz kalmak gibi faktörler de yaşlıların sağlık hizmetlerinden yeterince faydalanmalarını engelleyebilmektedir.

Genel olarak söylemek gerekirse eğitim, gelir, cinsiyet, yaş gibi faktörlere bağlı olan eşitsizlikler sağlık eşitsizliklerini beraberinde getirebilmektedir. Yaşlıların yoksul olmaları, eğitim düzeylerinin düşük olması, sosyal güvenceden mahrum olmaları, sağlık konusunda yeterli bilgiye sahip olmamaları, sosyal sermayelerinin yeterli olmayışı gibi faktörler sağlık statülerinin düşmesine, sağlıklı yaşam biçimi davranışlarının azalmasına, sağlık hizmetlerine erişimde engellerle karşılaşmalarına yol açabilmektedir. Yaşlılık dönemindeki sağlık eşitsizlikleri ile mücadele edilmesi için, öncelikle gelir, eğitim, cinsiyet eşitsizlikleri gibi etkenler göz önünde tutularak dezavantajlı gruplara yönelik çeşitli sosyal politikalar üretilmelidir.

Yönetim – Otoritede Eşitsizlikler

Geçmişten günümüze kadar kişiler arasında otorite, siyasal güç, yönetim gibi faktörlere bağlı olarak birtakım eşitsizlikler var olmuştur. Söz konusu eşitsizlikler cinsiyet, eğitim, gelir gibi çeşitli unsurların yanı sıra yaşa göre de değişebilmektedir. Kimi zaman yaşlılar yönetim ve otorite bağlamında güce sahiplerken kimi zaman gençler daha çok güce sahip olmuşlardır. Yaşlıların sahip oldukları bilgi, tecrübe gibi faktörlerin yanı sıra toplumlarda yaşlılara verilen değer ve önem de toplum içindeki konumlarını belirleyebilmektedir. Kişilerin yönetici konumda bulunmaları üst toplumsal tabakada olmalarını beraberinde getirebilmektedir.

Yaşlılık dönemini yönetim ve otorite bağlamında ele alan çalışmalarda daha çok geleneksel ve modern toplumlardaki farklılıklara odaklanılmaktadır. Geleneksel toplumlarda yaşlılar bilgi, görgü, tecrübe, gelenek gibi unsurların taşıyıcıları oldukları için bulundukları toplumların yöneticisi olmuşlardır. Gerontokrasi (yaşlı yönetimi) ilk olarak ailelerde ortaya çıkmış, daha sonra kabile, klan, aşiret gibi toplumsal yapılara yayılmış, zamanla devlet yönetimlerinde de yaşlılar kendilerini kabul ettirmişlerdir (Önder, 2013, s. 271).

Önder'e göre (2013, s. 272) modern öncesi dönemde yaşlılık hikmete, tecrübeye, sırra, gizeme, kutsala dair bilmeyi içerirken, modern dönemlerde yaşlılar işe yaramaz ve atıl olarak görülmeye başlanmışlardır. İlerleme modern düşüncede oldukça önemli kavramlardandır. İlerleme düşüncesine göre geriye bakmadan gelişme gösterilmelidir. Bu nedenle geride olan yaşlılar zamanla gözden düşmüşlerdir. Modern dönemlerde gerontokrasi muhafazakâr, statükocu ve değişimi engelleyici bir unsur olarak kabul edilerek eleştirilere maruz kalmış ve özellikle 19 ve 20. yüzyıllarda gençler politik bir aktör olarak karşımıza çıkmışlardır. Güngör ise (2020, s. 315) gerontokrasiye hemen hemen tüm ülkelerde rastlandığını ifade etmektedir. Ancak gerontokrasi ile birlikte demokratik yönetim anlayışında sapmalar ortaya çıkabildiği için zaman zaman eleştirilere maruz kalabilmektedir. Ona göre bazı ülkelerde yaşlı siyasi ya da dini yöneticilerin yaşlılığa bağlı bazı hastalıklar, fizyolojik gerileme, bilişsel tahribat gibi problemlerle karşılaşmaları toplumu endişelendirmektedir.

Dünyada yaşlılar sadece siyasi ya da dini değil, ekonomik bağlamda da güce sahip olabilmektedirler. Güngör (2020, s. 315) küresel ekonomiye yön veren uluslararası ekonomik kurumların üst düzey yönetici pozisyonlarında yaşlıların olduğunu dile getirmektedir. Tabii ki bu pozisyonlarda bulunmak için bilgiye, deneyime ya da ekonomik güce sahip olmak gerekebilmektedir.

Günümüzde yaşanılan sorunları dile getirmek, bunları çözmeye çalışmak için siyaset kurumu önem taşımaktadır. Ancak yaşlıların bu konuda dezavantajlı oldukları söylenebilir. İçli'ye göre (2016, s. 57) günümüz modern toplumlarında yaşlıların siyaset kurumunda etkili olamayışlarının nedenlerinden bazıları yoksul, eğitimsiz, düşük gelirli olmalarıdır. Söz konusu faktörler yaşlıların statülerini düşürdüğü için kendi haklarını yeterince savunamamakta, durumlarını iyileştirmek için siyasete etki edememektedirler. Fakat gelişmiş toplumlarda yaşlıların sosyoekonomik seviyelerinin, eğitim düzeylerinin daha yüksek oluşu, hakları için mücadele etmelerine yol açabilmektedir.

Günümüzde bir taraftan toplumsal yaşlanma giderek artmakta, diğer taraftan yaşlıların niteliğinde birtakım değişiklikler yaşanmaktadır. Örneğin geleceğin yaşlıları günümüz yaşlılarından eğitim konusunda daha çok avantaja sahip olacaklardır. Bu durum siyasi açıdan yaşlıların lehine olabilir. Ayrıca Önder'e göre (2013, s. 272) dünyanın yaşlanmasına paralel olarak seçmenlerin de yaşlanmasıyla yaşlıların siyaset ve yönetim üzerinde önemleri daha çok artacaktır.

Genel olarak yaşlılık ile yönetim ve otorite arasındaki ilişkiye bakıldığında modern öncesi dönemlerde yaşlıların aileleri ve toplum içerisinde söz hakkına sahip oldukları söylenebilir. Bu toplumlarda yaşlılar bilgi, tecrübe gibi birtakım birikimlere sahip oldukları için yönetici konumuna sahip olmuşlardır. Ancak modern toplumlarda yaşlıların sahip oldukları bilgilerin yetersiz, işe yaramaz olarak kabul edilmesi otoritelerini ve yönetici konumlarını kaybetmelerine yol açmıştır. Günümüzde yaşlıların gençlere göre eğitim düzeylerinin düşük oluşu, yoksul olmaları, onların otoritelerinin zayıflamasını, hatta yok olmasını beraberinde getirmiştir. Ancak iyi bir gelire ya da eğitime sahip olan yaşlılar yönetici rollerini sürdürebildikleri gibi siyasete katılım konusunda da aktif olabilmektedirler.

Statü- İtibarda Eşitsizlikler

Statü kavramı kökenini Latincedeki "standing" (konum) sözcüğünden almaktadır. En basit anlamı ile statü kişilerin toplum içerisindeki konumlarına işaret etmektedir. Toplumlarda statü konumları hiyerarşik açıdan ayrıcalık ve saygınlığa göre derecelendirilmektedir. Kişilerin ırk, cinsiyet, yaş gibi üzerlerinde denetimlerin çok az olduğu ya da hiç olmadığı verilmiş statülerin yanı sıra kazanılmış statüleri de bulunmaktadır. Verilmiş statüler geleneksel toplumlarda; kazanılmış statüler ise modern toplumlarda daha yaygındır (Turner, 2000, s. 14). Toplumlarda kişilerin statüleri eğitim düzeyi, cinsiyet, meslek, gelir düzeyi gibi etkenlere göre belirlenebilmektedir. Aynı zamanda geçmişten günümüze kadar statü ile kişilerin yaşları arasında da bir ilişki olduğu söylenebilir.

Yaşlılık dönemindeki statü ve itibar ile ilgili çalışmalarda genel olarak geleneksel ve modern toplum yapısındaki farklılıklara odaklanılmaktadır. Geleneksel toplumlara göre modern toplumlarda yaşlıların statü ve itibarlarında düşüş yaşanmaktadır. Söz konusu düşüşün nedenleri aile yapısında ortaya çıkan değişim, yaşlı yoksulluğu, eğitimsizlik, kentleşme, bağımlılık, iş yaşamından uzaklaşma gibi bazı etkenlere dayandırılmaktadır.

Ceylan'a göre (2018,s. 508, 510) modernleşme ve küreselleşme süreçleri ile yaşlılara yönelik tutumların ve algıların değişmesine paralel olarak yaşlıların konumları da farklılaşmıştır. Modern toplumların toplumsal yaşlanma sürecine girmeleriyle yaşlılık olgusu toplumdaki tüm kesimleri etkileyen sonuçlar ortaya çıkarmıştır. Bu toplumlarda yaşlıların sağlık, bakım, sosyal hizmet, sosyal güvenlik gibi alanlarda maliyetleri bulunmaktadır. Modern toplum yapısında yaşlanma ve yaşlılık konuları aile sorumluluğundan çıkarılarak devletin sorumluluğu altına alınması, yaşlının aile içerisindeki statüsünün azalmasını beraberinde getirmiştir.

Modern toplumlarda bireylerin statülerini korumaları için çalışma hayatı içerisinde bulunmaları ve üretim sürecine dahil olmaları son derece önemlidir. İçli'ye göre (2016, s. 45) günümüzde yaşlılık döneminde çalışma yaşamının sona ermesi, geçmişte sahip olunan güç, konum ve saygınlığın yitirilmesinin nedenlerindendir. Bireyler, yaşlarının ilerlemesine bağlı olarak gelir düzeylerinde önemli kayıplar yaşayabilmektedirler. Özellikle emeklilik dönemine geçişle gelirin azalması, statü ve prestij kaybına neden olabilmektedir (Şentürk, 2018, s. 106). Canatan'a göre (2016, s. 330) Avrupa toplumlarında çalışma hayatına sahip olmak toplumsal yaşamın temel etkinliği ve sosyal statü anlamına gelebilmektedir. Bu nedenle emeklilik dönemine giren bireyler bir yandan sosyal çevrelerinden kopmakta, diğer yandan toplumsal statülerini kaybedebilmektedirler.

Kalınkara (2016, s. 67) günümüz toplumlarında yaşlıların toplumsal statüsünün düşüşünü, yaşlılığın bağımlılığı çağrıştırmasına bağlamaktadır. Tufan'a göre (2016, s. 111) de yaşlılık döneminde bağımlılığın artması yaşlıların saygınlığını azaltmaktadır. Ancak saygınlık ve saygıyı bedensel güce sahip olma yerine hakları elinde bulundurma açısından bakıldığında durum değişebilmektedir. Örneğin mala ve mülke sahip olan yaşlılar bedensel olarak güç kaybına maruz kalsalar da saygınlıklarını sürdürebilirler. Yaşlı kişilerin mülke sahip olmaları, hakka sahip olmalarını beraberinde getirmektedir. Böylelikle mülke sahip olan yaşlılar üretici, sahip olmayanlar ise tüketici olarak kabul edilebilirler.

Yaşlıların statü ve itibarlarının yaşadıkları yerleşim birimine göre değişebileceğini dile getirilen çalışmalar bulunmaktadır. Örneğin İçli'ye göre (2016, s. 45) kırsal bölgelerde yaşlılar daha çok aileleri ile birlikte yaşamaktadırlar. Özellikle geleneksel geniş ailelerde yaşlıların aile içerisinde söz hakkına sahip olmaları prestijlerini korumalarına neden olabilir. Ancak kentlerde çekirdek ailenin yaygın olması, yoksulluk, eğitimsizlik gibi faktörler yaşlıların statülerini düşürebilmektedir.

Tarihsel süreç içerisinde yaşlıların statüsünün giderek düştüğü birçok çalışmada dile getirilmektedir. Bu konudaki çalışmalardan biri de 2008 yılında yapılan "Avrupa Sosyal Araştırması" dır. Çalışmada çeşitli Avrupa ülkelerinde yaşayan yaşlıların konumları ile ilgili ilginç sonuçlar ortaya konulmuştur. Avrupa Sosyal Araştırmasında bireylere, farklı yaş gruplarının sosyal konumları ile ilgili çeşitli sorular sorulmuştur. 25 farklı ülkede yapılan çalışmanın sonuçlarına göre genç ve yaşlıların statüsü birbirine yakın düzeyde algılanırken, orta yaş grubu daha yüksek statülü olarak algılanmaktadır. Türkiye örneklemine bakıldığında yaşlıdan genç gruplara doğru gidildikçe statünün yükseldiği görülmektedir. Araştırma yapılan ülkelere ait verilere bakıldığında yaşlı nüfusun az olduğu ülkelerde yaşlılar düşük statülü; yaşlı nüfusun fazla olduğu ülkelerde ise yüksek statülü olarak algılanmaktadırlar. Araştırmada yaşlılar bir taraftan yüksek ahlak sahibi, saygın ve dostça görülürken, diğer taraftan az beceriye sahip kişiler olarak görülebilmektedirler. Türkiye'de ise yaşlılar yüksek ahlak sahibi, saygın ve dostça görülürlerken, daha az oranda yetenekli ve becerikli olarak görülmektedirler (Canatan, 2016, s. 334–337).

Canatan (2016, s. 339) Avrupa sosyal araştırmasında yaşlıların düşük statülü olarak görülmeleri bakımından büyük kent, kasaba ve köylerde belirgin bir farklılığın bulunmadığını ifade etmektedir. Araştırmada ülkelere göre bir değerlendirme yapıldığında köylerde yaşlıların daha düşük statüye sahip oldukları yönündeki inancın daha yaygın olduğu dile getirilmektedir. Türkiye'de ise büyük kentlerde yaşayan kişiler yaşlıların düşük statüye sahip olduklarını daha fazla oranda ifade etmişlerdir. Büyük şehirlerde yaşlıların tüketici olarak kabul edilmeleri ve sosyoekonomik seviyelerinin düşük olması böyle bir görüşün ortaya çıkmasına neden olabilir.

Toplumlar arasındaki kültürel farklılıklar, yaşlılara bakış açısını, yaşlı algısını, yaşlıların konumunu belirleyebilmektedir. Genel olarak geleneksel toplum yapısından modern toplum yapısına geçişle birlikte yaşlıların statülerinin ve itibarlarının azaldığı ifade edilmektedir. Ancak yapılan kimi çalışmalar bu düşüncenin çok da yaygın olmadığını göstermektedir. Dolayısıyla yaşlılık dönemindeki statü ve itibarın değişimi ile ilgili çeşitli çalışmalar yapılabilir.

Kültürel Sermaye Bağlamında Eşitsizlikler

Ekonomik sermayenin yanı sıra kültürel sermaye de toplumsal eşitsizliğe neden olan unsurlardandır (Arun, 2009, s. 79). Bourdieu, günümüz toplumlarında toplumsal sınıfların belirlenmesinde yaşam tarzının, tüketimin, zevklerin, hobilerin, boş zaman etkinliklerinin önemli etkenler olduğunu ifade etmektedir. Ekonomik sermayenin yanı sıra sosyal sermaye, kültürel sermaye ve simgesel sermayenin eski sınıf analizlerinde kullanılan meslek, gelir ve eğitim değişkenlerinin yerini alması gerektiğini savunmaktadır. Bourdieu'ya göre bireyler miras ya da gelir yolu ile ekonomik sermayeye; okulda ya da okul dışında elde edebildikleri kültürel sermayeye; çevreleri ile ilişkiler sağlayan, bir gruba ait olmayı içeren sosyal sermayeye sahip olabilmektedirler (Ünal, 2011, s. 75, 77). Bireylerin sosyalizasyon sürecinde öğrenmelerine dayalı olarak ortaya çıkan kazanımlar kültürel sermayelerini artırmaktadır. Bireyler konuşurken, seçim yaparken, eylemde bulunurken sosyal sınıflarının özelliklerini yansıtmaktadırlar (Görgün Baran, 2008, s. 89).

Kültürel sermaye okuldan ya da okul dışından elde edilebilir. Eğitim düzeyi, yabancı dil bilme düzeyi, yaşam imkânları, eğitime- kursa katılım imkânları, yaşanılan yer potansiyel kültürel sermayeye işaret etmektedir. Politik faaliyetlere katılım, gönüllü işlere katılım ve sosyal ağ kurma düzeyi ise gerçekleşmiş kültürel sermayeyi göstermektedir (Arun, 2009, s. 83). Kültürel sermaye sınıf, eğitim düzeyi, cinsiyet gibi etkenlerin yanı sıra yaş faktörüne göre de değişebilmektedir.

Yaşlılık ve kültürel sermaye arasındaki ilişkiyi ele alan çalışmalarda genel olarak yaşlıların kültürel sermaye düzeyi, ekonomik sermaye ile kültürel sermaye arasındaki ilişki, kültürel sermayenin azalmasına neden olan faktörler, kültürel sermayeye sahip olma bakımından avantajlı ve dezavantajlı yaşlı gruplar gibi çeşitli konular ele alınmaktadır. Yapılan çalışmaların bazılarında kültürel sermaye ile iş yaşamı arasındaki ilişkiye dikkat çekilmiştir. Gün'e göre (2019, s. 139) insanlar çalıştıkları dönemlerde mesleklerine göre bazı sosyal grupların içerisinde bulunabilmektedirler, ancak çalışma yaşamları son bulduğunda çevreleri ile ilişkileri giderek azalabilir. Dolayısıyla meslek sahibi olan bireylerin emeklilik döneminden sonra kültürel sermayelerinin azalması öngörülebilir. Ancak bu durum toplumdan topluma değişebilmektedir. Örneğin Batı toplumlarında iş yaşamı biten yaşlıların sosyal ilişkileri giderek azalırken, ülkemizde akrabalık ilişkileri artabilmektedir. Ya da yoğun iş yaşamından sosyal ilişkilerine yeteri kadar zaman ayıramayan kişiler, emeklilik dönemlerinde sosyal ilişkilerinde daha aktif hale gelebilirler.

Emeklilik dönemi sosyal ilişkilere zaman ayırma bakımından avantaj sağlayabilmektedir. Ancak sosyal olarak yalıtılmış, gelir düzeyi düşük, bağımlılık düzeyi yüksek, önemli sağlık sorunları yaşayan yaşlıların dezavantajlı oldukları ifade edilebilir. Bu nedenle yaşlılık ile kültürel sermaye arasındaki ilişki toplumsal, kültürel ve bireysel farklılıklara göre açıklanabilir. Yaşlıların genel olarak eğitim düzeyleri düşük, yabancı dil bilme oranları düşük, eğitimlere katılma imkânları az ve yaşam imkânları düşük olduğu için kültürel sermayelerinin daha zayıf olacağı öngörülebilir. Ancak yaşlılar heterojen bir grup oldukları için genellemelerden kaçınmak gerekmektedir. Çünkü eğitim ve gelir düzeyleri yüksek, sağlıklı yaşlılar kültürel sermayelerini artırma potansiyeli taşıyabilmektedirler.

Şentürk'e göre (2018, s. 194, 195) günümüzde eğitim düzeyi yüksek, kentli, sağlıklı, yüksek gelirli yaşlılar vakitlerini seyahat etmekle, kültürel aktivitelere, gönüllü etkinliklere katılmakla geçirebilmektedirler. Özellikle 2. Dünya Savaşından sonra ortaya çıkan kuşağın yaşlılığı "yeni yaşlılık" olarak nitelendirilmektedir. Amerika merkezli olan bu kuşak, önce Avrupa'yı etkisi altına almış, ardından kitle iletişim araçları vasıtasıyla tüm dünyayı etkilemeye başlamıştır. Dolayısıyla yeni yaşlılığın küreselleşme ile birlikte birçok toplumu etkileyeceği ifade edebilir. Ancak Arun'un (2009) Türkiye'de yaşlı bireyler arasındaki kültürel sermaye dağılımına ilişkin çalışmasında yaş arttıkça kültürel sermayenin azaldığı görülmektedir. Arun'un yaptığı çalışmaya göre araştırmaya katılan yaşlıların büyük çoğunluğunun (%80,3) kültürel sermayesi düşük ya da çok düşük düzeydedir. 15 yıl sonra yaşlı olacak kesimde bu oran %67,5 iken; 30 yıl sonraki yaşlılarda oran %51,6'dır. 15 yıl sonraki yaşlıların sadece üçte biri ve bugünün yaşlılarının beşte biri orta düzeyde kültürel sermayeye sahiptirler. Sınıfsal konum yükseldikçe ekonomik ve kültürel sermaye artabilmektedir. Aynı zamanda kendi hesabına çalışan yaşlıların kültürel sermayesi ilmi meslek sahibi olanlara göre daha yüksek düzeyde iken; ilmi meslek sahiplerinin ekonomik sermaye düzeyleri daha yüksektir.

Yaşlıların kültürel sermayeye sahip olmaları onların kendilerini geliştirmelerine, sosyal ilişkilerini artırmalarına, yalnızlıklarını azaltmalarına, yaşamdan daha çok doyum sağlamalarına neden olabilir. Bu nedenle İçli (2016, s. 55) yaşlıların kültürel sermayelerini artırmaları için bazı öneriler sunmaktadır. Ona göre yaşlılık döneminde gönüllü kuruluşlarda faaliyet gösterme, emeklilik sonrasında yaşanan işe yaramazlık duygusunu azaltabilir. Gönüllü kuruluşlarda çalışma yaşlı kişinin yeni roller ve statüler kazanmasına neden olabilir. Dolayısıyla yaşlı bireylerin bu tür faaliyetlere katılmaları teşvik edilerek, sahip oldukları sosyal ve kültürel sermayeleri topluma yeniden kazandırılmalıdır.

Genel olarak söylemek gerekirse yaşlılık döneminde yaşam imkânlarının azalması, sağlığın kötüleşmesi, gelirin azalması, emeklilik gibi faktörler kültürel sermayenin azalmasına sebep olabilmektedir. Yaşlıların gelirlerinin artırılması, emeklilik dönemlerinden sonra gönüllü faaliyetlere katılımlarının desteklenmesi, yaşlılara yönelik çeşitli kursların açılması gibi etkenlerin hem yaşlılar hem de toplum açısından olumlu sonuçlar ortaya çıkarabilir.

Toplumsal Cinsiyet Eşitsizlikleri

Geçmişten günümüze kadar kadın ve erkekler arasında çeşitli toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri var olmuştur. Eşitsizlikler toplumun yapısı, kültürel özellikleri, bireylerin eğitim ve gelir düzeyi, meslek, kentte ya da kırda yaşam, yaş gibi etkenlere bağlı olarak değişebilmektedir. Özellikle toplumun yaşlanması ile yaşlılar birtakım sorunlarla karşılaşmaya başlamışlardır. Ancak bu süreçte kadınların erkeklere göre çok daha dezavantajlı oldukları söylenebilir. Yaşlı kadın ve erkeklerin arasındaki toplumsal cinsiyet eşitsizliği ile ilgili yapılan çalışmalarda kadınların eğitim düzeylerinin düşük olması, çalışma hayatının içinde yeteri kadar var olamamaları, bakım verici rollerinin bulunuşu,

sağlık güvencesinden yoksun olmaları gibi çeşitli etkenlere odaklanılmaktadır. Yaşlılık öncesi dönemde toplumsal cinsiyet eşitsizliklerine maruz kalan kadınlar, yaşlılık döneminde eşitsizliğin etkilerini çok daha fazla hissedebilmektedirler.

Dünya üzerindeki hemen hemen tüm toplumlarda kadınlar erkeklere göre daha uzun süre yaşamaktadırlar. TÜİK'in verilerine göre ülkemizde (2022) 2021 yılında yaşlı nüfusun %44,3'ünü erkekler, %55,7'sini ise kadınlar oluşturmaktadır. Kadınların erkeklerden daha uzun süre yaşamalarının ardında biyolojik, psikolojik ve sosyo-kültürel faktörler rol oynamaktadır. Günümüz toplumlarında uzun süre yaşamak bir ideal olarak görülebilmektedir. Ancak kimi zaman uzun süre yaşam daha fazla hastalık, sosyal yaşamdan uzaklaşma, yalnızlık, bağımlılık, yoksulluk anlamına gelebilmektedir. Dolayısıyla erkeklerden daha uzun süre yaşayan kadınlar daha çok sorunla karşılaşabilmektedirler.

Yaşlı kadın ve erkeklerin arasındaki toplumsal cinsiyet eşitsizliğini toplumsal cinsiyet rolleri ile açıklayan çeşitli çalışmalar (Buz, 2015a; Giddens, 2012, s. 231) söz konusudur. Bu çalışmalara göre kadınların bakım verme rolü erkeklere göre daha fazladır. Bu nedenle kadınlar ücretli bir işe erişimde dezavantajlı olabilmektedirler. Özellikle geleneksel toplumlarda kadınların aile içindeki bakıma muhtaç kişilere bakmaları, iş yaşamına dahil olmamalarına ya da iş yaşamını bırakmalarına neden olabilmektedir. Kadınların bakım verici rolü sadece kadınların iş yaşamını değil kimi zaman eğitim hayatını da etkileyebilmektedir. Eğitim ve çalışma bağlamında dezavantajlı olan kadınlar ilerleyen yaşlarda eşitsizlikle ilgili sorunları daha çok yaşayabilmektedirler.

Karedeniz ve Öztepe'ye göre (2013, s. 92) kadınların çalışma hayatına dâhil olamamaları, çalışma hayatlarının kesintiye uğraması nedeni ile emeklilik dönemlerinde daha az tazminat almaları; kadınların eğitim, toprak ve mülkiyete daha az sahip olmaları ekonomik eşitsizlikleri beraberinde getirebilmektedir. Aynı zamanda kadınların tarım sektöründe ücretsiz olarak çalışmaları, köyden kente göç eden kadınların çoğunlukla çalışmaya ilişkin engellerle karşılaşmaları, çalışmak zorunda kalan ve düşük eğitim seviyesine sahip olan kadınların gündelik, güvencesiz işlerde çalışmaları yaşlılık döneminde yoksulluğa yol açabilmektedir. Ayrıca Özen ve Özbek (2017, s. 553) gençliğin ve güzel görünümün daha ön planda olduğu çeşitli sektörlerde yaşları ilerledikçe kadınların iş bulma konusunda ayrımcılığa maruz kalabildiklerini ifade etmişlerdir.

TÜİK'in verilerine göre (2021) ülkemizde yaşlı nüfusun işgücüne katılma oranı %12'dir. 2019 yılında yaşlı erkek nüfusunun %20,1'i, yaşlı kadın nüfusunu %5,6'sı iş gücüne katılmıştır. 2019 yılında yaşlı yoksul erkeklerin oranı %12,1 iken kadınlarda bu oran %15,9'dur. Verilerden de anlaşılacağı üzere bir yandan yaşlılar ve gençler arasında ekonomik eşitsizlikler söz konusu iken diğer yandan yaşlı kadınların yaşlı erkeklere göre daha dezavantajlı oldukları ifade edilebilir.

Yaşlılık dönemindeki toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri ile kadınların medeni durumu arasında ilişki kuran çalışmalar da bulunmaktadır. Buz (2015a) eşlerini kaybeden ya da eşlerinden boşanan düzenli gelirden yoksun olan kadınların yoksulluk riskinin arttığını ifade etmektedir. Arun ve Karademir-Arun ise (2011, s. 1521) yaşlı kadınların eşlerini kaybetmelerinin ileri yaşlarda yaşlı kadınlar arasındaki eşitsizliğin derinleşmesine neden olacağını dile getirmişlerdir. Ayrıca kendilerine ait sosyal güvenceleri olmayan yaşlıların sağlık ve bakım hizmetleri genellikle çocuklarının sosyal güvenlikleri üzerinden karşılanmaktadır. Bu durum da yaşlıların bağımlılık düzeyini artırabilmektedir.

Toplumsal eşitsizlik bağlamında yaşlı kadınların yaşlı erkeklere göre daha dezavantajlı olmasının nedenlerinden biri de eğitim düzeyinden kaynaklanan eşitsizliklerdir. TÜİK'in (2021) verilerine göre 2019 yılında okuma yazma bilmeyen yaşlı erkeklerin oranı %5,4 iken yaşlı kadınlarda bu oran %26'dır. Veriye bakıldığında hemen hemen her dört yaşlı kadından birinin okuma yazma bilmediği görülmektedir. Kadınların eğitim düzeyinin düşüklüğü istihdam oranlarının azalmasına, sosyal güvenceden yoksun olmalarına, kültürel sermayelerinin azalmasına, bağımlılığın artmasına, yoksulluğa davetiye çıkarabilir. Dolayısıyla yaşlı kadınlara yönelik eğitim programları düzenlenmelidir.

Günümüz toplumlarında internete erişim ve internet kullanımı bilgiye erişim bağlamında büyük bir kolaylık sağlamaktadır. Bu konuda gençlerin yaşlılara göre daha avantajlı oldukları söylenebilir. Ancak toplumsal cinsiyet bağlamında bakıldığında yaşlı kadınların erkeklere göre dezavantajlı oldukları görülmektedir. TÜİK'in verilerine göre (2022) 2021 yılında internet kullanan yaşlı erkeklerin oranı %40 iken, yaşlı kadınlarda bu oran sadece %25,9'dur. Yaşlı erkek ve kadınlar ekonomik olarak internete erişim problemi yaşayabilirler, aynı zamanda kadınların okur yazar olmamaları, internet kullanımını öğrenemeyecekleri yönündeki inançlar ya da önyargılar internet kullanımlarını azaltabilir. İnternet kullanımı bilgi edinme, sosyal yaşama dahil olma, yenilikleri takip edebilme adına oldukça yararlıdır. Bu nedenle toplumsal cinsiyet farklılıkları da göz önünde tutularak yaşlıların internet kullanımını artırıcı politikalar oluşturulabilir. İnternete erişme ve kullanmanın yanı sıra yaşlı kadınların yaşadıkları diğer problemlere ilişkin de sosyal politikaların oluşturulması gerekmektedir.

Sonuç

Toplumsal eşitsizlikler geçmişten günümüze kadar cinsiyet, eğitim, gelir, kırda ya da kentte yaşam, meslek, mülke sahip olma, yaş gibi pek çok etkene bağlı olarak varlığını sürdürmüştür. Geçmişte yaşlı sayısının az olması, geleneksel toplum yapısının var olması gibi faktörler yaşlıların daha az sorunla karşılaşmalarına neden olmuştur. Ancak modernleşme, sanayileşme, bilimsel gelişmeler, köyden kente göç, aile yapısında ortaya çıkan değişimler gibi etkenler yaşlı oranını olduğu gibi yaşlıların yaşadıkları problemleri de artırmıştır.

Günümüzde toplumlara, kültürlere, bireysel faktörlere göre değişmekle birlikte yaşlılar ayrımcılık, sosyal yalıtım, yoksulluk, dışlanma, istismar ve ihmal gibi pek çok sorunla karşılaşabilmektedirler. Yaşlılık döneminde bireyler eğitim, ekonomi, sağlık alanlarında da çeşitli eşitsizlikler yaşayabilmektedirler. Söz konusu eşitsizlikler onların konumlarını, statülerini etkileyebilmektedir. Yaşlılar ekonomik sermayede olduğu kadar kültürel sermaye bağlamında da eşitsizliklerle karşılaşabilmektedirler. Yaşlıların maruz kaldıkları eşitsizliklerin cinsiyete göre de değiştiği ifade edilebilir.

Modern öncesi toplumlarda az sayıda yaşlının yaşamak için gerekli olan bilgiye ve deneyime sahip olmaları; bu bilgi ve deneyimleri genç nesle aktarmaları onların toplum içerisindeki konumlarını güçlendirmiştir. Modernleşme süreci ile okulda alınan eğitim önemli hale gelmiştir, dolayısıyla yaşlıların bilgisi işe yaramaz ve yetersiz olarak görülmeye başlanmıştır. Yaşlıların eğitim düzeyinin gençlere göre düşük olması iş bulma, meslek edinme, sosyal ilişkiler kurma gibi konularda zorluk ve ayrımcılık yaşamalarına neden olmuştur.

Günümüzde yaşam boyu eğitim anlayışı giderek gelişmektedir. Dolayısıyla yaşlılara yönelik çeşitli eğitim programları düzenlenmeli, yaşlılar bu eğitimlere katılmaya teşvik edilmelidir. Böylelikle yaşlıların yaşadıkları toplumsal sorunlar da azaltılabilir.

Yaşlılık döneminde yaşanan sorunlardan biri de ekonomik eşitsizliklere dayalı olarak ortaya çıkmaktadır. Yaşlıların yaşadıkları ekonomik eşitsizlikler hastalık, organlardaki işlev kayıpları, eğitimsizlik, yoksulluk, emekli maaşının düşük oluşu, iş ve sosyal güvenceden yoksun olma, yaşlılara yönelik ayrımcılık gibi pek çok faktöre bağlı olarak açıklanabilir. Yaşlılıkta bireysel farklılıklar önemlidir. Bu nedenle kronolojik yaştan bağımsız olarak sağlıklı olan, çalışmak isteyen yaşlıların desteklenmesi, mesleki eğitimlerin verilmesi, bu konuda yapılan ayrımcılıkların ortadan kaldırılması gerekmektedir. Yaşlıların yoksulluklarını önleyici tedbirler de alınmalıdır. Bu amaçla emekli maaşları ve yaşlı aylıklarının miktarı artırılmalıdır.

Gelir düzeyi, meslek, cinsiyet, eğitim düzeyi, yaşanılan yerleşim birimi, yaş gibi faktörlere bağlı olarak sağlık statüsünde, sağlıklı yaşam biçimi davranışlarında, sağlık hizmetlerine erişimde birtakım eşitsizlikler yaşanabilmektedir. Yaşlıların eğitim düzeylerinin düşük olması, yoksul olmaları, sosyal izolasyona maruz kalmaları, sosyal sermayelerinin az oluşu, sağlık çalışanlarının ayrımcı tutumları gibi birtakım faktörler sağlık alanında yaşanan eşitsizliklere davetiye çıkarmaktadır. Eşitsizliğe neden olan faktörlere yönelik önlemler alınması, sağlık alanında yaşanan eşitsizlikleri azaltabilir.

Yaşlılık döneminde sağlığın kötüleşmesi, yaşam imkânlarının azalması, emeklilik, yoksulluk gibi faktörler kültürel sermayenin azalmasını da beraberinde getirebilmektedir. Yaşlıların gelirlerinin artırılması, gönüllü faaliyetlere katılımlarının sağlanması, onlara yönelik çeşitli faaliyetlerin planlanması ve yaşlıların bu faaliyetlere katılımlarının desteklenmesi gibi faktörler kültürel sermayelerini artırabilir. Aynı zamanda yaşlı kişilerin daha etkin hale gelmeleri, yeni beceriler kazanmaları için nesiller arası dayanışmanın varlığı son derece önemlidir.

Dünyada hemen hemen bütün toplumlarda kadınlar erkeklere göre uzun süre yaşamaktadırlar. Ancak uzun süre yaşamaları çoğu zaman daha fazla problem yaşamalarına neden olabilmektedir. Yaşlı kadınların yaşlı erkeklere göre eğitim seviyelerinin düşük olması, çalışma hayatının içinde var olmamaları, sosyal güvenceden yoksun olmaları gibi faktörler eşitsizliklere daha çok maruz kalmalarını beraberinde getirmektedir. Dolayısıyla yaşlılık döneminde yaşanan eşitsizlikler konusunda sosyal politikalar oluştururken cinsiyet faktörü göz önünde bulundurulmalıdır.

Yaşlılık döneminde yaşanan eşitsizliklerin çözümü için öncelikle toplumun yaşlandığını kabul etmek gerekmektedir. Sonrasında günümüzde yaşlıların çok farklı toplumsal problemleri olduğu, yaşanan problemlerin eğitim, gelir, meslek, cinsiyet, kentte ya da kırda yaşam gibi pek çok etkene göre değişebildiği göz önünde tutularak bu etkenlerle ilişkili sosyal politikaların oluşturulup uygulanması gerekmektedir.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar, çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazar, bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Declaration of Interests: The author declares that they have no conflict of interest.

Funding: The author declares that this study has received no financial support.

Kaynaklar

Arklan, Ü., & Taşdemir, E. (2008). Bilgi Toplumu ve İletişim: Bilginin Yayılması Sürecinde Kitle İletişim Araçları ve İnternet. *Selçuk İletişim*, *5*(3), 67–80.

Arun, Ö. (2009). Yaşlı Bireyin Türkiye Serüveni: Türkiye'de Yaşlı Bireyler Arasında Kültürel Sermaye Dağılımı. *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, *8*(1), 77–100.

Arun, Ö., & Karademir-Arun, B. (2011). Türkiye'de Yaşlı Kadının En Büyük Sorunu: Dulluk. *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, *10*(4), 1515–1527.

Buz, S. (2015a). Toplumsal Cinsiyet ve Yoksulluk Odağında Yaşlılık Olgusu. *Hacettepe Üniversitesi Sosyolojik Araştırmalar e- Dergisi*. *12*.

Buz, S. (2015b). Yaşlı Bireylere Yönelik Yaş Ayrımcılığı. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, *14*(53), 268–278. [CrossRef]

Canatan, K. (2016). Çağdaş Toplumlarda ve Kültürlerde 'Yaşlılık' Algıları. In. K. Canatan (Ed.) *Beden Sosyolojisi* (ss.325-344). Açılımkitap.

Candaş, A., & Yılmaz, V. (2012). *Türkiye'de Eşitsizlikler*. Bilnet Matbaacılık.

Ceylan, H. (2018). Kırgız Toplumunda Yaşlılık ve Yaşlının Sosyal Statüsü. *MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi*, *7*(4), 507–519.

Demirbilek, S. (2007). Yaşlılık ve Emeklilik İlişkisinin Sosyolojik Boyutu. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Myo. Dergisi*, *10*(1–2), 131–145.

Demirbilek, T., & Öktem-Özgür, A. (2017). Gümüş Ekonomi ve Aktif Yaşlanma Bağlamında Yaşı İstihdamı. *Yaşlı Sorunları Araştırma Dergisi*, *10*(1), 14–28.

Giddens, A. (2012). *Sosyoloji* (Y. H. C. Güzel, Çev.). Kırmızı Yayınları.

Görgün-Baran, A. (2008). Yaşlılıkta Sosyalizasyon ve Yaşam Kalitesi. *Yaşlı Sorunları Araştırma Dergisi*, *2*, 86–97.

Gültekin, M. (2020). Değişen Toplumda Eğitim ve Öğretmen Nitelikleri. *Anadolu Journal of Educational Sciences International*, *10*(1), 654–700.

Gün, İ. (2019). Geriatri'de Sağlık Eşitsizlikleri. In Ü. Sevil & V. Bayram-Değer (Eds.), *Geriatriye Disiplinler Arası Yaklaşım*. (s.132-146).Güven Plus Grup A. Ş. Yayınları.

Güngör, S. (2020). Ekonomi Yönetiminde ve Bireysel Finansal Kararlarda Gerontokrasi Eğilimi Var Mı? *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, *24*(2), 313–334.

Guzman, J. M., Pawlıczko, A., Beales, S., & Voelcker, I. (2012). *Overview of avaible policies and legistation, data, and research, and ınstitutional arrangements relating to older persons- progress since Madrid*. United Nations Population Fund and HelpAge International.

İçli, G. (2016). Sosyal Statü ve Rol Bağlamında Yaşlılık. InH. Ceylan (Ed.), *Yaşlılık Sosyolojisi*. (ss. 41-60).Nobel.

Jabbari, A. (2020). *Yaşlılık Sosyolojisi Iran'da Bir Alan Araştırması*. Astana Yayınları.
Kalaycı, I., & Özkul, M. (2017). Geleneksel Kalabilsem Modern Olabilsem: Modernleşme Sürecinde Yaşlılık Deneyimleri. *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*, *8*(18), 90–110.
Kalınkara, V. (2016). *Temel Gerontoloji Yaşlılık Bilimi* (Basım. 3). Nobel.
Karadeniz, O., & Öztepe, N. D. (2013). Türkiye'de Yaşlı Yoksulluğu. *Çalışma ve Toplum*, *3*, 77–102.
Kemerlioğlu, E. (1996). *Toplumsal Tabakalaşma ve Hareketlilik*. Saray Kitabevleri.
Kılavuz, M. A. (2002). Yetişkinlik ve Yaşlılık Döneminde Eğitim ve Din Eğitiminin Önemi. *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, *11*(2), 59–72.
Komşu, U. C. (2014). Yaşlılık, Yaşlı Nüfusun Sorunları ve Yetişkin Eğitimi. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, *2*(1), 370–389.
Müftüler, H. G. (2018). Modern Toplumda Yaş ve Yaşlı Ayrımcılığı. *Türkiye Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi*, *2*(2), 181–214.
Naldan, M. E., Kara, D., Soyalp, C., & Gürol, A. (2018). Yoğun Bakım Ünitelerinde Çalışan Sağlık Personelinin Yaşlılığa İlişkin Ayrımcı Tutumlarının Değerlendirilmesi. *Bakırköy Tıp Dergisi*, *14*, 8–16.
Önder, Ö. (2013). Gerontokrasi: Yaşlılar Yönetimi. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, *36*, 271–281.
Özdemir, Ö., & Bilgili, N. (2014). Sağlık Hizmetlerinde Yaşlı Ayrımcılığı. *Gülhane Tıp Dergisi*, *56*(2), 128–131.
Özen, S., & Özbek, Ç. (2017). Çalışma Yaşamında Yaşlılık: Yaşlı Çalışanlar ve İnsan Kaynakları Uygulamaları. *Çalışma ve Toplum*, *2*, 547–572.
Şentürk, Ü. (2018). *Yaşlılık Sosyolojisi*. Dora.
Tufan, İ. (2016). *Antik Çağ'dan Günümüze Yaşlılık ve Yaşlanma* (2. Basım). Nobel
Türkiye Istatistik Kurumu (TÜİK). (2022). *İstatistiklerle Yaşlılar 2021*, Sayı, 45636. Haber Bülteni.
Turner, B. S. (2000). *Statü* (K. İnan, Çev.). Doruk Yayımcılık.
Ünal, A. Z. (2011). *Toplumda Tabakalaşma ve Hareketlilik*. Birleşik Yayınevi.